

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE
CENTRUL SOCIOLOGIE ȘI PSIHOLOGIE SOCIALĂ**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 316.7(478):061.1EU(043.2)

REABCINSCHII VEACESLAV

**POLITICILE CULTURALE NAȚIONALE ÎN CONTEXTUL
ASOCIERII REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA
EUROPEANĂ**

541.02. STRUCTURĂ SOCIALĂ, INSTITUȚII ȘI PROCESE SOCIALE

Rezumatul științific al tezei de doctor în sociologie

CHIȘINĂU, 2021

**Teza a fost elaborată în cadrul Centrului Sociologie și Psihologie Socială,
al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**

Conducător științific:

MALCOCI Ludmila, doctor habilitat în sociologie, profesor cercetător

Referenți oficiali:

STEPANOV Georgeta, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova;

COMENDANT Tatiana, doctor în sociologie, conferențiar universitar, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice.

Componența Consiliului Științific Specializat:

1. SPĂTARU Tatiana, doctor habilitat în sociologie, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice – *președinte al C.Ș.S.*;

2. MOCANU Victor, doctor în sociologie, conferențiar cercetător, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice – *secretar al C.Ș.S.*;

3. ȚURCAN Nelly, doctor habilitat în sociologie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova;

4. CALCHEI Gheorghe, doctor în filosofie, conferențiar cercetător, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice;

5. OCERETNÎI Anastasia, doctor în sociologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

Susținerea va avea loc la 25 noiembrie 2021, ora 14.00, în ședința Consiliului Științific Specializat D 542.02-21-21 din cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Chișinău, bul. Ștefan cel Mare 1, et.2, Sala Mică.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică "A. Lupan" (Chișinău, str. Academiei 5A, MD – 2028) și pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).

Rezumatul a fost expediat la 22 octombrie 2021.

Secretar științific al Consiliului științific specializat,

Mocanu Victor, doctor în sociologie,
conferențiar cercetător



Conducător științific,

Malcoci Ludmila, doctor habilitat în sociologie,
profesor cercetător



Autor,

Reabcinschii Veaceslav



CUPRINS

Repere conceptuale ale cercetării	4
Conținutul tezei	8
Concluzii generale și recomandări.....	23
Bibliografie	28
Lista publicațiilor la tema tezei	31
Adnotare (în limbile română, rusă și engleză)	32
Foaia privind datele de tipar	35

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei și importanța cercetării. Asigurarea sustenabilității dezvoltării sociale în prezent poate fi realizată doar prin considerarea dimensiunii culturale. Documentele și deciziile organizațiilor internaționale, precum UNESCO, relevă actualitatea includerii culturii în strategiile de dezvoltare. Importanța culturii crește odată cu dezvoltarea tehnologiilor informaționale și evoluția proceselor de globalizare. Statele au nevoie de societăți consolidate, activ angajate în munca de realizare a obiectivelor de dezvoltare. Prin potențialul său creativ și educativ, cultura poate contribui la dezvoltarea atât individuală, cât și a societății întregi.

Semnarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și comunitatea europeană a energiei atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, actualizează importanța studierii modelelor conceptuale de formare a politicilor culturale în baza bunelor practici din țările comunității europene. Analiza comparativă a politicilor culturale, evaluarea lor teoretică și empirică, rezultatele cercetării sociologice, au permis dezvăluirea caracteristicilor specifice ale politicilor culturale naționale și scoaterea în evidență a mecanismelor, ce ar impulsiona dezvoltarea domeniului în Republica Moldova.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemei de cercetare. Politicile publice au fost permanent în atenția cercetătorilor în ultimele șase decenii. Analiza teoretică a studierii politicilor s-a bazat pe prevederile conceptuale prezentate în lucrările mai multor savanți cum ar fi W. Jenkins [1], J. Anderson [2], M.Hill, Frederic Varone [3], W.N. Dann [4], precum și a cercetători români: A. Miroiu [5], R. Gârbouan [6], S. D. Șandor [7], Paul E. Collins, C. Crăciun [8].

În cercetarea politicilor culturale și-au adus aportul H. Hillman-Chartrand și C. McCaughey (Canada) [9], M. Dragičević Šešić, (Serbia) [10], A. A. Moles, (Franța) [11], A. Hrenov, (Rusia) [12], A. Girard și G.Gentil (Franța) [13].

În România cercetările sistematice în domeniul politicilor culturale, elaborarea de politici și strategii a început mai ales după 1997 sub influența Consiliului Europei. Menționăm în acest context eforturile cercetătorilor: D. Mucică, A. Becuț, B. Bălșan, C. Croitoru, P. Ionică, V. Nițulescu [14].

În ultimele două decenii a crescut interesul față de cercetarea domeniului și în statele CSI. În lucrările lui A.S. Balakșin [14], V.S. Zhidkov, K.B. Sokolov, I. I. Gorlova [15], L. E. Vostreakov [16] sunt analizate teoriile și metodologiile de cercetare, politicile culturale în perioada de tranziție. Atestăm alt spectru de lucrări, ce analizează activitățile de implementare a politicilor culturale - diverse tipuri de tehnologii sociale, elaborarea de concepte, programe și proiecte pentru îmbunătățirea evoluției proceselor culturale: G. M. Birzhenyuk, A. P. Markov [17], G. L. Tulchinsky [18], Y. D. Krasilnikov, T. G. Kiselev [19], V. A. Lukov [20], V. E. Novatorov [21],

E. A. Orlova [22]. Autorii concluzionează că multe probleme sociale, cum ar fi conflictele etnice, calitatea joasă a muncii și rezultatele acesteia, ineficiența sistemului juridic, sunt rezultatul unui nivel scăzut al competențelor culturale ale populației.

În Republica Moldova sunt relevate trei direcții de cercetări: analiza rezultatelor implementării politicilor culturale: Iu. Caraman [23], V. Mândru [24], Gh. Călcâi [25]; investigarea necesităților politicilor culturale naționale în contextul noilor provocări internaționale (globalizarea, asocierea cu UE): Al. Roșca, P. Midrigan [26]; cercetarea rolului culturii în asigurarea bunăstării social-economice și stratificarea populației L. Malcoci, V. Mocanu [27], [28], rolul mass-media în societatea modernă: T. Spătaru [29].

Analiza literaturii și lucrărilor publicate relevă faptul că cercetările se bazează pe studierea unor aspecte ale dezvoltării culturale din perspectiva relațiilor dintre administrațiile publice și domeniul culturii. Societatea, un alt subiect important al politicilor culturale, este analizată ca un consumator al produselor și serviciilor culturale. Nu există un studiu cuprinzător, care ar cerceta dezvoltarea culturală din perspectiva participării culturii în soluționarea problemelor social-economice ale societății, precum și implicarea societății în dezvoltarea politicilor culturale.

Problema cercetării rezidă în fundamentarea insuficientă a politicilor culturale, care ar explica relațiile subiecților principali: *stat – societate – cultură* și ar determina prioritățile politicii culturale naționale în vederea eficientizării acestora în contextul asocierii Republicii Moldova cu UE.

Ipoteza de cercetare presupune că politicile culturale naționale sunt definite de valoarea și rolul culturii în societate prin interacțiunea dintre principalii subiecți ai dezvoltării culturale *stat – societate – cultură*. Astfel, cu cât mai mult societatea participă în elaborarea, implementarea și monitorizarea politicilor culturale naționale, cu atât mai mult cultura contribuie la dezvoltarea socială durabilă.

Scopul cercetării: determinarea priorităților politicii culturale naționale ale Republicii Moldova din perspectiva Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană.

Obiectivele cercetării constau în analiza istoriografică a cercetărilor politicilor culturale naționale, definirea conceptelor de bază utilizate în cercetarea politicilor culturale naționale, elaborarea metodologiei de cercetare a politicilor culturale naționale, evaluarea cadrului legislativ și instituțional al politicii culturale a UE, examinarea tipologiei modelelor de politici culturale naționale în țările UE, evaluarea cadrului legislativ și instituțional al politicilor culturale naționale din Republica Moldova, evaluarea rezultatelor implementării politicilor culturale naționale, formularea concluziilor și recomandărilor practice în vederea eficientizării politicilor culturale naționale în contextul asocierii Republicii Moldova cu UE.

Metodologia cercetării științifice. Bazele teoretico-metodologice ale cercetării o constituie teoriile fundamentale precum teoria „acțiunii sociale raționale” a lui M. Weber, „fenomenologia cunoștințelor culturale” a lui K. Manheim, „funcționalismul cultural” al lui T. Parsons, în care cultura este prezentată ca forța principală ce unește diferite elemente sociale, „teoria critică” față de produsul industriilor culturale moderne, care standardizează gândirea oamenilor” ale lui M. Horkheimer, H. Markuse, T. Adorno, precum și „teoria structuralismului” a lui P. Bourdieu, prin care se formează valorile culturale. Datele empirice au fost colectate prin aplicarea metodelor de cercetare cantitative și calitative: ancheta sociologică în bază de chestionar, realizată pe un eșantion reprezentativ la nivel național care include 1179 respondenți; interviul sociologic a 60 de experți din domeniul culturii; interviul aprofundat cu 18 angajați din domeniul administrației publice locale; analiza datelor statistice și analiza documentelor.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei constă în elaborarea tipologiei politicilor culturale din perspectiva relațiilor *stat – societate – cultură*; conceptualizarea noțiunii de politică culturală națională a Republicii Moldova; elaborarea cadrului metodologic și analiza complexă a politicilor culturale naționale ale Republicii Moldova în contextul procesului de asociere cu UE; identificarea necesităților și priorităților politicilor culturale naționale a Republicii Moldova pe termen scurt și pe termen lung în baza noului model de politici culturale participative.

Problema științifică importantă soluționată constă în fundamentarea tipologiei politicilor culturale naționale în baza relațiilor dintre subiecții principali *stat – societate – cultură* și a priorităților din perspectiva Acordului de Asociere cu UE. Modernizarea politicilor culturale naționale presupune îmbunătățirea cadrului legislativ, reformarea mecanismului de finanțare a instituțiilor de cultură și ajustarea lui la provocările moderne ale economiei de piață, crearea condițiilor pentru dezvoltarea sectorului comercial, creșterea eficienței activității instituțiilor și organizațiilor culturale, crearea unui sistem de perfecționare profesională continuă în managementul cultural, implicarea societății în elaborarea și implementarea politicilor culturale.

Semnificația teoretică constă în sintetizarea și valorificarea literaturii la temă, elaborarea tipologiei politicilor culturale în baza relațiilor *stat – societate – cultură*, definirea conceptelor de politică culturală și politici culturale naționale. Tipologia inovativă a modelelor de politică culturală elaborată în cadrul cercetării permite teoreticienilor din domeniu să analizeze cultura ca componentă a transformărilor societății, precum și participarea societății în dezvoltarea culturală.

Valoarea aplicativă este determinată de creșterea rolului culturii în dezvoltarea social-economică și durabilă a societății și necesitatea implementării unor politici culturale naționale eficace și eficiente.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere: 1. Modelul politicilor culturale naționale este determinat de natura interacțiunii dintre principalii subiecți ai dezvoltării culturale

stat-cultură-societate; 2. Eficacitatea și eficiența politicilor culturale naționale sunt influențate de cadrul valoric național, ce stă la baza modelului de politici implementat; 3. Modelul de politici culturale naționale, implementat în Republica Moldova pe parcursul ultimelor trei decenii, înregistrează un nivel scăzut de eficiență și eficacitate și asigură o dezvoltare slabă a domeniului; 4. Recomandările, elaborate în vederea eficientizării politicilor culturale naționale, sunt corelate cu experiența implementării politicilor culturale în țările UE și reies din provocările social-economice naționale.

Implementarea rezultatelor științifice a principiilor politicilor culturale participative s-a realizat în cadrul proiectului "Casa de cultură - model de consolidare a comunităților locale prin parteneriat civic". Conceptul de politici culturale participative a fost dezvoltat de autor și aplicat în activitatea instituțiilor de cultură din localitățile Mereni, Colibași, Băhrinești, Hârjauca, Gaidar, Durlești, Rezina. Noua tipologie a politicilor culturale, elaborată în cadrul cercetării, este inclusă în cursul universitar „Politici culturale”, destinat studenților de la specialitatea „Producție artistică și management cultural” din cadrul AMTAP. Totodată, conceptele-cheie au fost sintetizate și furnizate Ministerului Culturii, pentru a fi incluse în viitoarele politici și strategii sectoriale naționale.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării au fost reflectate în 19 lucrări științifice publicate în reviste și culegeri. Au fost prezentate în cadrul a 17 conferințe științifice și științifico-practice naționale și internaționale. Conținutul tezei a fost analizat și aprobat la ședința Centrului Sociologie și Psihologie Socială din cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice și la ședința Seminarului Științific de profil.

Publicații la tema tezei. Rezultatele cercetării realizate sunt prezentate în 19 lucrări științifice cu un volum total de 14.0 c. a.

Volumul și structura tezei. Structura tezei este determinată de scopul și obiectivele cercetării și include introducere, trei capitole, 14 paragrafe, concluzii și recomandări, lista bibliografică din 194 de surse și 11 anexe.

Cuvinte-cheie: politici culturale naționale, modele de politici culturale, dezvoltarea politicilor culturale, modernizarea politicilor culturale, Uniunea Europeană, Republica Moldova.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** sunt descrise actualitatea și importanța studierii politicilor culturale, prezentate scopul, obiectivele, ipotezele cercetării, noutatea științifică a rezultatelor, problema științifică soluționată, importanța teoretică și valoarea aplicativă a tezei.

Capitolul 1, **Fundamente istoriografice și teoretico-metodologice de cercetare a politicilor culturale naționale**, reflectă istoriografia cercetărilor și trăsăturile distinctive ale noțiunii de *politici culturale* prin analiza caracterului polisemantic al conceptului și al componentelor sale, *politici* și *cultură*, ca parte a politicilor publice. Sunt definite noțiunile relaționale: *politici culturale naționale și valori naționale*. Este realizată o structurare a tipologiilor politicilor culturale și elaborată o nouă abordare bazată pe relațiile dintre trei subiecți de bază ai politicilor culturale *stat – societate – cultură*, este expusă o nouă tipologie de modele de politici culturale, utilizată în studiile politicilor culturale naționale ale statelor membre ale UE, precum și în Republica Moldova. Este elaborată și argumentată metodologia de cercetare aplicată în lucrare.

În subcapitolul 1.1., **Evoluția istoriografiei cercetărilor privind politicile culturale naționale**, sunt analizate cercetările în domeniul politicilor publice și politicilor culturale. Abordarea sistemică în domeniu, începută în prima jumătate a secolului trecut, este atribuită lui H. D. Lasswell, cercetător american în domeniul științelor politice, întemeietorul disciplinei comunicării. Pentru prima dată el utilizează noțiunea de „politici publice” în lucrarea „Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics and Methods” (1951). Conceptul de politică publică are o multitudine de definiții. Cea mai simplă aparține cercetătorului american Th. Dye, care afirmă „Politica publică este ceea ce guvernele aleg să facă sau să nu facă” [30, p. 1].

Cercetările analizate demonstrează, că politicile culturale ca obiect al cercetării, se află la hotarul intereselor, atât al sociologiei culturii, cât și sociologiei administrării și sociologiei organizațiilor. Nu putem analiza administrarea domeniului și instituțiilor de cultură fără a ține cont de practicile culturale, de mecanismele de formare și funcționare a valorilor culturale, impactul lor asupra societății. După cum menționa A. Bondrea, studierea fenomenelor și proceselor culturale este necesară pentru că „rezultantă este constituirea de valori culturale realizate în procesul transformator al practicii social-istorice” [31].

Politicile culturale au fost definite ca un concept pentru prima dată în raportul „Cultural policy a preliminary study”, elaborat în urma desfășurării mesei rotunde organizate de UNESCO **la** Monaco în perioada 18-22 decembrie 1967. Raportul mesei rotunde relevă că „politicile culturale reprezintă totalitatea de acțiuni conștiente și deliberate (sau lipsa acțiunilor) din societate, care vizează atingerea anumitor obiective culturale prin utilizarea optimă a tuturor resurselor materiale și spirituale pe care societatea le are la momentul dat” [32, p. 10].

În România prima analiză a politicilor culturale naționale moderne a fost realizată de către Ministerul Culturii în anul 2000. În perioada aceasta, după cum afirmă cercetătorul D.E. Rațiu, „a lipsit o reflecție critică atât asupra principiilor și scopurilor politicii culturale, cât și asupra aplicării și rezultatelor acesteia. Cei care s-au angajat în dezbaterile politicii culturale – adesea ignorată de către mediul academic – au fost mai degrabă administratorii și managerii culturali, experții și animatorii unor organizații non-guvernamentale culturale” [33, p. 60].

Analiza literaturii cu privire la dezvoltarea politicilor culturale pe plan internațional, regional și local a constatat că interesul față de studierea politicilor culturale naționale este într-o creștere permanentă, fiind revendicate atât de organele naționale decizionale, cât și de programele internaționale. În același timp, în Republica Moldova lipsesc lucrări în domeniul cercetării politicilor culturale („cultural researche”), consacrate elaborării teoretice a mecanismelor de dezvoltare a politicilor culturale, relaționate cu analiza unor rezultate practice de implementare a politicilor culturale („cultural analyze”). Lipsește și un studiu cuprinzător, care ar analiza politicile culturale dintr-o perspectivă generală, bazată pe relațiile fundamentale dintre cei trei subiecți principali ai politicilor culturale: stat-cultură-societate. În cercetările analizate nu se regăsește o definiție a conceptului de politici culturale naționale.

În subcapitolul 1.2., **Abordări teoretico-metodologice ale politicilor culturale**, își găsesc reflectare definițiile noțiunilor principale utilizate în lucrare. Pentru noțiunea *cultură* este utilizată definiția Conferinței Mondiale în Politici Culturale, care a avut loc la Mexico între 26 iulie – 6 august 1982: „În sensul cel mai larg, cultura poate fi un complex întreg de caracteristici distinctive de natură spirituală, materială, intelectuală și emoțională, care caracterizează o societate sau un grup social. Ea include nu numai artele și literatura, dar de asemenea și modele de viață, drepturile fundamentale ale persoanei, sisteme de valori, tradiții și credințe” [34, p. 41].

În vederea unei interpretări coerente sunt delimitate noțiunile: *politici culturale*, *politică culturală* și *politicile culturale naționale*. În cadrul unor și aceleași cercetări, mai mulți autori folosesc ambele noțiuni, fără a face careva distincție între ele. Răspuns la o astfel de tratare îl oferă Ph. Urfalino, sociolog francez, în lucrarea „Inventarea politicii culturale” (2004). Autorul consideră că noțiunea *politica culturală* este una ideologică și reprezintă „un aliaj reușit, adică acceptat, între o reprezentare a rolului pe care statul îl atribuie artei în schimbarea sau consolidarea societății și un ansamblu de măsuri publice – nominalizări, finanțări, crearea de diverse instrumente și așezăminte”, acestea reprezentând o „concepție coerentă a statului despre acțiunea culturală”. În același timp, *politicile culturale* sunt înțelese ca „un ansamblu de măsuri sau politici publice în domeniul culturii”. În cercetările studiate nu se regăsește definiția noțiunii *politici culturale naționale*. Ca punct de pornire poate servi afirmația lui Philippe Urfalino, care consideră că „politica culturală este inseparabilă de valori”. Valorile, în primul rând, sunt mecanismul de

reglementare a comportamentului uman, precum și normele și idealurile atât individuale, precum și ale societății. Anume astfel de sisteme de valori, create în timp și acceptate de majoritatea societății, pot fi considerate *valori naționale*. Din multitudinea de definiții ale conceptului, pentru cercetarea de față, a fost reliefată definiția oferită de V. Ivan „*Valorile naționale* reprezintă acele tipuri de relații sociale preluate din patrimoniul universal, pe care națiunea, în evoluția sa, le adoptă la un moment dat ca fiind cele mai potrivite pentru stadiul de dezvoltare în care se află. Asumate, concretizate și promovate, conceptele reprezentând valori naționale conturează profilul națiunii și al statului (ca reprezentant al națiunii), individualizându-le în raport cu alte națiuni/stare. Aceste concepte sunt materializate prin sistemul legislativ al statului și, de obicei, sunt valabile pe termen lung” [35, p. 10]. În acest mod, putem defini noțiunea de *politici culturale naționale* drept acele politici în domeniul culturii, care sunt bazate pe anumite tipuri de relații sociale pe care națiunea, în evoluția sa, le adoptă la un moment dat ca fiind cele mai potrivite pentru stadiul de dezvoltare în care se află.

Subcapitolul 1.3., **Modele de politică culturală**, prezintă analiza evoluției tipologiei politicilor culturale și scoate în evidență dezvoltarea modelelor de la cele simple, bazate doar pe relațiile *stat-cultură*, spre modele mai complicate, cu includerea unui actor important - *societatea*.

Cercetarea este orientată spre studierea politicilor culturale într-o complexitate de relații determinate nu doar de raporturile *stat-cultură* și *stat-societate*, dar și ca un proces de implicare a populației în elaborarea și implementarea politicilor culturale, precum și implicarea domeniului cultural în rezolvarea problemelor și satisfacerea necesităților comunităților și societății – relația *societate-cultură*. În Figura 1 sunt proiectate relațiile posibile dintre principalii subiecți ai politicilor culturale – *statul*, *cultura* și *societatea*. Caracterul relațiilor dintre fiecare doi subiecți în parte oscilează respectiv: *stat-cultură* – de la centralizare spre descentralizare; *stat-societate* – de la autoritarism la democrație; *cultură-societate* – de la consumațiune spre participațiune.

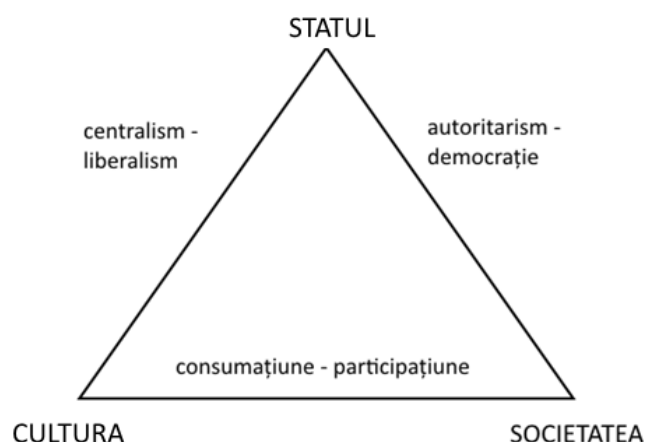


Fig. 1. Caracterul relațiilor dintre principalii subiecți ai politicilor culturale

Sursa: Elaborată de autor.

Modelele de politică culturală, care se conturează la intersecția caracteristicilor relațiilor *stat-cultură*, *stat-societate* și *societate-cultură* nu sunt statice, fiind într-o schimbare permanentă. *Model emfatic*: statul susține și controlează producerea culturală pentru menținerea puterii prin educarea și formarea populației, conform unor valori ideologice, cultural-naționale sau religioase. Societatea – consumator al produselor culturale oferite de instituțiile statului. *Modelul paternalist*: statul susține activ activitățile culturale în conformitate cu prioritățile sale fără implicare ideologică. Societatea – consumator al produselor și serviciilor oferite de piața culturală. *Modelul participativ*: statul coordonează obiectivele culturale de dezvoltare, cultura este o componentă a dezvoltării social-economice, societatea participă activ la determinarea și implementarea politicilor culturale. *Modelul intervenționist*: statul intervine pentru a susține inițiativele culturale ale comunităților sau grupurilor sociale și dezvoltă politici pentru creșterea consumului cultural în societate. *Modelul antreprenorial*: statul stimulează consumul cultural pe piață și implicarea societății în susținerea culturii, dezvoltarea culturii este determinată de cererea și oferta pieței.

În subcapitolul 1.4. **Metodologia cercetării politicilor culturale naționale**, sunt identificate și adaptate metodele de cercetare ale politicilor culturale naționale la problema de cercetare. Metodologia constă în combinarea metodelor generale de cercetare utilizate în științele sociale și cele particulare sociologice pentru studierea politicilor culturale. La baza cercetării teoretice a stat modelul neoevoluționist, secundat de metodele comparativă, sistemică și sinergică, iar cea empirică (*Tabelul 1*) a fost completată cu metodele de analiză a documentelor, datelor statistice, chestionarea sociologică a populației și a experților, precum și interviurile aprofundate.

O altă metodă, utilizată în cercetare, a fost elaborată de către Centrul de Cercetare și Consultanță în Domeniul Culturii din România (CCCDC), care a propus metodologia de calcul a nivelului de dezvoltare culturală prin sintetizarea dezvoltării a trei componente – infrastructura culturală, producția culturală și consumul cultural. Subindicii dezvoltării componentelor sunt determinați prin 23 de indicatori statistici. Autorii metodei au considerat că acest indice „ar putea fi interpretat ca un avatar al vieții culturale în ansamblul ei, ceea ce înseamnă că înregistrarea unei creșteri la nivelul indicelui nu implică o creștere în toate cele patru sectoare. Cu toate acestea, ținând cont de faptul că elementele componente ale vieții culturale, infrastructura, producția și consumul sunt interconectate și interdependente, o schimbare intervenită în cadrul unuia dintre ele are efecte indirecte și asupra celorlalte” [36, p. 3].

Corectitudinea rezultatelor cercetării este determinată de utilizarea integrată a metodelor teoretice și empirice pentru înțelegerea proceselor care determină realizarea obiectivelor prioritare ale politicilor culturale, compararea datelor calitative despre evoluția politicilor culturale cu datele statistice obiective, confruntarea rezultatelor cercetărilor empirice obținute, coerența logică între concluziile teoretice obținute și conceptele generale aprobate.

Tabelul 1. Metodele de cercetare empirică

Nr. d/o	Denumirea cercetării	Metoda sociologică	Perioada	Eșantion	Talia	Localitatea/Instituția
1	Analiza rezultatelor implementării politicilor culturale naționale în Republica Moldova	Analiza datelor statistice	2010 – 2018	național	21 indicatori	BNS
2	Rezultatele implementării activităților strategice în domeniul politicilor culturale	Analiza documentelor	2014 – 2018	național	5 rapoarte	MC
3	Rezultatele și problemele implementării Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”	Ancheta sociologică pe bază de chestionar	2018	național	60 experți	Chișinău, Drochia, Cahul
4	Petrecerea timpului liber și cadrul valoric al populației Republicii Moldova	Ancheta sociologică pe bază de chestionar	2017	național	1179 persoane	Republica Moldova
5	Modelele politicilor culturale naționale în țările membre ale UE	Analiza documentelor	2014 – 2018	internațional	28 țări	UE
6	Situația în instituțiile de cultură și prioritățile de dezvoltare	Interviuri	12/2019 – 02/2020	național	18 angajați din APL	Republica Moldova (5 raioane)

Sursa: Elaborat de autor.

În **Concluzii la capitolul 1** se constată că cercetarea *politicilor culturale naționale* se află la hotarul de interacțiune a mai multor științe, precum culturologia, sociologia, politologia, economia, administrarea publică. Spre deosebire de științele politice tradiționale, politicile culturale, ca subdomeniu al politicilor publice, sunt bazate pe concepte și metode de lucru provenite din sociologie, care asigură nu numai descrierea, dar și explicarea cauzelor și consecințelor activităților administrative, prin analiza forțelor sociale, economice și politice, care influențează rezultatele. De asemenea, este necesară evaluarea consecințelor politicilor culturale asupra societății. Pentru o astfel de analiză sunt aplicabile metodele, tehnicile, procedeele și instrumentele sociologice. Sinteza literaturii a scos în evidență faptul, că accentul în studierea politicilor culturale este pus pe analiza relațiilor dintre stat și cultură, iar relațiile cultură-societate erau examinate din punctul de vedere al consumului cultural. Este necesară o nouă abordare bazată pe cercetarea mai aprofundată a relațiilor fundamentale dintre toți cei trei subiecți principali ai politicilor culturale *stat-cultură-societate*. În acest context, în urma analizei istoriografice s-a constatat că cercetările din Republica Moldova, în mare parte, au fost consacrate studierii

rezultatelor implementării politicilor culturale naționale și lipsesc cercetări teoretice ale fenomenului. Totodată studiile sociologice empirice sunt fragmentare și nu cuprind o analiză longitudinală și transversală a problemei abordate. La determinarea modelului de politică pe care îl dezvoltă, fiecare țară pornește de la anumite criterii, care, în primul rând, țin de tradițiile și valorile împărtășite de societate, dar și de situația politică și social-economică în derulare.

În Capitolul 2, **Modelele de dezvoltare a politicilor culturale naționale în țările membre ale Uniunii Europene**, este expus cadrul instituțional și rolul acestuia în formarea politicilor culturale ale UE, precum și documentele care stau la baza implementării programelor europene actuale în domeniul culturii, rezultatele implementării politicilor culturale la nivel de comunitate. Sunt analizate politicile culturale ale statelor membre ale UE în conformitate cu noua tipologie elaborată în cadrul cercetării. Sunt distinse modelele de politici culturale ale fiecărei țări, precum și caracteristicile de bază ale modelelor de politici culturale naționale.

Subcapitolul 2.1., **Cadrul instituțional european pentru dezvoltarea politicilor culturale naționale**, este consacrat analizei funcțiilor structurilor europene în administrarea culturii. Problemele dezvoltării culturale s-au aflat în atenția instituțiilor europene chiar de la constituirea sa. În cadrul instituțiilor supranaționale ale UE, precum este Parlamentul European, Consiliul European, Comisia Europeană sunt create departamente responsabile de administrarea activităților culturale la nivel comunitar. Funcțiile executive în domeniul culturii sunt îndeplinite de către Comisia Europeană prin Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură, care gestionează finanțarea în domeniile educație, cultură, audiovizual, sport și voluntariat.

Dezvoltarea culturii europene este direcționată, pe de o parte, spre evidențierea trăsăturilor europene generale, comune pentru toate țările, iar pe de altă parte spre păstrarea diversității și specificului cultural național. Susținerea activităților culturale este realizată în bază de proiecte, conform programelor strategice aprobate. La nivel european integrarea instituțională a țărilor membre în domeniul culturii are scopul de a reglementa piața culturală în vederea realizării obiectivului strategic al Comisiei UE – crearea identității culturale europene și consolidarea capacității sale competitive în contextul globalizării.

La etapa inițială de constituire a UE, sarcina conservării moștenirii culturale și a culturilor naționale nu a fost la fel de relevantă ca în ultimele două decenii. Politicile erau îndreptate mai mult spre constituirea structurilor politice și economice comune, decât spre susținerea și dezvoltarea culturii. Interesele economice au lăsat în umbră problemele culturii. Cu toate că în 1954 guvernele statelor membre ale Consiliului Europei au adoptat Convenția culturală europeană [37], problemelor apărute în sfera culturală nu li s-a acordat prea multă importanță. Scopul Convenției a fost de a dezvolta înțelegerea reciprocă între popoarele Europei și respectul diversității culturale, de a proteja cultura europeană, de a promova contribuțiile naționale la

patrimoniul cultural comun, respectând aceleași valori fundamentale prin acțiuni concertate și încurajarea activităților culturale de interes european.

Începând cu anii '90 (sec.XX), domeniul cultural în UE își schimbă accentele, trecând de la periferiile intereselor spre centru. Legislația tot mai mult ia în considerație și aspectele culturale ale dezvoltării, înlocuind atitudinea pur economică ce predomină înainte. Astfel, în Tratatul de la Maastricht (1992), o secțiune specială a fost dedicată problemelor culturale. Politica culturală a devenit oficial unul dintre domeniile de activitate ale comunității și a început să fie privită ca un factor de integrare economică și socială a Europei.

În raport cu instituțiile naționale responsabile de cultură, instituțiile europene au doar funcții de recomandare. Activitatea lor este bazată pe strategii și programe aprobate la nivelul Parlamentului și Consiliului European. Politica culturală a UE respinge crearea unor instituții pan-europene, supranaționale, care ar urma să elaboreze și să implementeze o politică culturală comună. În procesul de formare a UE, membrii săi au acceptat sacrificarea unei părți din suveranitatea lor în problemele economice, de securitate externă, dar nu în domeniul culturii. Potrivit acordului de la Maastricht, instituțiile europene pot doar lua măsuri de stimulare pe direcții aparte, fără a încerca o armonizare a legilor și reglementărilor adoptate de statele membre în domeniul culturii. Fiecare țară din Uniune își are politica sa culturală care ține cont de mai mulți factori: religie, tradiții, valori ș.a. Prin urmare, fiecare națiune are propriile stereotipuri în raport cu alte culturi. De aceste aspecte este necesar de ținut cont în lumea modernă, astfel instituțiile europene pornesc de la faptul că o politică culturală unică, cu un singur standard și model nu poate exista. În acest sens, este dificil să vorbim despre standarde culturale uniforme, deoarece fiecare țară își are propriile priorități și valori.

În toate țările UE, finanțarea bugetară rămâne principala formă de sprijin pentru domeniul culturii și artei. Cea mai mare rată a procentului pentru cultură în PIB a realizat Letonia – 2,8%, iar cea mai mică, Grecia – 0,3%. Sistemul de finanțare a culturii și artei este determinat de gradul de centralizare a administrației publice și de natura relațiilor interguvernamentale. Susținerea pentru cultură și artă de la bugetul de stat se realizează prin mai multe direcții: sub formă de finanțare directă; prin utilizarea transferurilor orientate către bugetele locale; bazată pe participarea comună a autorităților de diferite niveluri la finanțare; prin structuri intermediare independente; prin utilizarea mecanismelor de parteneriat, bazate pe finanțare mixtă publică-privată.

În subcapitolul 2.2., **Reglementări normative privind dezvoltarea culturii în UE**, sunt reflectate cele mai importante documente, care au stat la baza politicilor culturale. Principiile fundamentale au fost dezvoltate în articolul 128 al Tratatului de la Maastricht (1993), care prevede că UE contribuie la dezvoltarea culturilor statelor membre, respectând diversitatea lor națională și regională, și punând în evidență moștenirea culturală comună, precum încurajează cooperarea

dintre statele membre. Reglementările normative ale UE în domeniul culturii au scopul de a încuraja cooperarea dintre statele membre și a completa acțiunile țărilor membre pentru îmbunătățirea cunoașterii și promovării culturii popoarelor europene, păstrarea și protejarea patrimoniului cultural de importanță europeană. UE consideră că schimburile culturale și dialogul intercultural pot contribui la consolidarea oamenilor și societăților și, respectiv, pot asigura creșterea bunăstării populației la nivel comunitar. Cultura este domeniul care se află în responsabilitatea țărilor membre și, spre deosebire de alte domenii, nu prevede o politică unică. Fiecare țară își dezvoltă politicile sale culturale proprii. Contribuția UE în domeniul culturii este dezvoltarea cooperării internaționale și sprijinirea, după necesitate, a unor activități ale statelor membre, care au interes comunitar.

În ultimele decenii, în statele UE s-a cristalizat concepția potrivit căreia eficiența schimbărilor socio-economice depinde în mare măsură de recunoașterea de către societate a rolului special pe care cultura îl are în dinamizarea proceselor sociale și, în final, de modelele politicilor culturale naționale implementate. În 2018 Comisia Europeană lansează o nouă agendă pentru cultură [38]. Ca urmare a crizei financiare cu care s-a confruntat Europa după 2009 – creșterea inegalităților sociale, radicalizarea și amenințările teroriste, implementarea noilor tehnologii digitale – s-au schimbat esențial modelele de viață și cadrul valoric în societate. Agenda are scopul de a consolida cooperarea dintre cultură și educație, precum și relațiile cu alte domenii, pentru ca sectorul să poată face față provocărilor și, în același timp, să profite de noile oportunități. Documentul are trei obiective strategice cu dimensiuni socială, economică și relații externe. Dimensiunea socială prevede valorificarea potențialului culturii și al diversității culturale pentru creșterea coeziunii și bunăstării sociale. Participarea populației la activități culturale are multiple efecte pozitive, precum reducerea barierelor atât de comunicare, cât și sociale, incluziunea socială a persoanelor defavorizate (migranți, refugiați, grupuri minoritare etc.), transformarea și creșterea bunăstării comunităților, îmbunătățirea calității vieții. Valorificarea capacităților transformatoare ale sectoarelor culturale și creative poate fi realizată prin îmbinarea lor cu posibilitățile altor sectoare, cum ar fi tehnologiile informaționale, turismul, industria producătoare ș.a. Realizarea noilor oportunități necesită crearea unor condiții favorabile pentru întreprinderile culturale și creative, asigurarea unui acces mai larg la finanțare și dezvoltarea unor competențe și cunoștințe specifice cerințelor actuale ale pieței. Astfel, dimensiunea economică prevede sprijinirea creativității bazate pe cultură în domeniul educației, al inovării, al creării de locuri de muncă și al creșterii veniturilor. Pe dimensiunea externă este prevăzută sprijinirea culturii ca motor de dezvoltare socială și economică durabilă, promovarea culturii și a dialogului intercultural în vederea dezvoltării unor relații intercomunitare pașnice și consolidarea cooperării în domeniul patrimoniului cultural.

În subcapitolul 2.3., **Modele de politici culturale naționale dezvoltate în țările UE**, sunt analizate politicile culturale naționale ale țărilor membre ale UE din perspectiva noii tipologii elaborată în cadrul cercetării. Printre politicile culturale ale țărilor membre ale UE pot fi distinse toate cele patru modele de politică culturală specifice regimurilor democratice, cu caracteristici mai mult sau mai puțin pronunțate: *paternalistă, participativă, intervenționistă și antreprenorială*. Cel mai popular model este cel *paternalist*, mai rar întâlnit – *antreprenorial*. Schimbarea contextului internațional cu privire la rolul culturii în societate modifică conceptele naționale ale politicilor culturale implementate. În evoluția politicilor culturale ale mai multor țări se atestă obiective care sunt în contradicție cu modelul de politică implementat anterior. Astfel, țările cu un model de politică culturală cu un rol esențial al statului stabilesc ca obiective strategice reducerea acestei influențe în cultură, iar cele cu o miză mai mare pe funcția regulatorie a pieței, cresc rolul statului în susținerea culturii.

Caracteristicile *modelului protecționist* sunt specifice pentru Franța, Bulgaria, Cipru, Grecia, Ungaria, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Portugalia, România, Slovacia, Slovenia, Spania. Acest model se caracterizează prin implicarea substanțială a autorităților publice centrale în stabilirea priorităților, elaborarea și implementarea politicilor culturale, susținerea activităților culturale din fonduri publice la diferite niveluri: național, regional, local, administrarea domeniului de către instituții publice specializate, asigurarea accesului larg al populației la produsele și serviciile culturale, extinderea și diversificarea publicului, susținerea consistentă a artei profesioniste, protejarea și promovarea valorilor culturale naționale, prevalarea sectorului public al organizațiilor culturale față de cel privat.

Către *modelul participativ* pot fi atribuite Danemarca, Finlanda, Olanda, Suedia, precum și unele țări, care au pornit de la modelul protecționist, dar care au în prioritățile sale dezvoltarea caracteristicilor participative, precum Croația, Cehia, Estonia, Polonia. Caracteristicile principale ale modelului participativ sunt sprijinirea culturii din partea statului și un grad înalt de implicare a societății în susținerea, elaborarea și implementarea politicilor culturale, descentralizarea pe verticală și asocierea largă pe orizontală, sprijinirea de către autoritățile centrale financiar și administrativ a instituțiilor de artă și cultură de importanță națională, susținerea accesului la produsele culturale prin finanțări organizaționale sau direcționate pentru instituțiile culturale regionale și locale, susținerea inițiativelor individuale și ale organizațiilor prin utilizarea mecanismelor, care exclud implicarea factorului politic, cum ar fi finanțarea „la lungimea brațului” (din engleză *”arm’s length”*), funcționarea majorității instituțiilor culturale și artistice ca organizații non-guvernamentale (asociații, fundații, societăți pe acțiuni), recunoașterea culturii ca sursă de creare a bunăstării sociale, încurajarea participării populației la activitățile culturale.

Mai puține sunt țările cu caracteristicile modelului intervenționist – Austria, Belgia, Germania și modelului antreprenorial – Irlanda, Marea Britanie. Elementele ce caracterizează *modelul intervenționist* sunt descentralizarea și subsidiaritatea politicilor culturale locale, susținerea infrastructurii culturale din partea autorităților de diferit nivel în accesibilitatea ofertei culturale, protecția libertății de exprimare artistică prin autonomia activității instituțiilor și organizațiilor culturale, responsabilitatea sectorului public local pentru asigurarea existenței și finanțării instituțiilor și programelor culturale, includerea politicilor culturale în soluționarea problemelor comunitare și sociale. Iar pentru *modelul antreprenorial* trăsăturile distinctive sunt: neimplicarea administrației centrale nemijlocit în activitățile culturale, reglementarea procesului cultural prin mecanismele economiei de piață în bază de cerere și ofertă, prevalarea sectorului privat și asociativ asupra sectorului public, arta este considerată un instrument al activității social-economice, care contribuie la dezvoltarea societății, rolul important al managementului în dezvoltarea sectorului.

În **Concluzii la capitolul 2** se constată că politicile culturale ale Uniunii Europene sunt direcționate spre susținerea culturilor statelor membre, respectând diversitatea națională și regională, conservarea patrimoniului cultural comun, susținerea și promovarea artelor și industriilor creative. Inițiativele instituțiilor europene sunt menite să faciliteze accesul larg al populației la valorile culturale. UE promovează colaborarea între guvernele naționale și cu organizațiile internaționale pentru a susține cultura în condițiile contemporane ale globalizării și dezvoltării tehnologiilor digitale. Noua agendă europeană pentru cultură, adoptată în 2018, are scopul de a consolida cooperarea dintre cultură și educație, precum și relațiile cu alte domenii, pentru ca sectorul să poată face față provocărilor și, în același timp, să profite de noile oportunități. Documentul are trei obiective strategice cu dimensiuni socială, economică și relații externe. Obiectivele strategice în domeniul culturii ale UE confirmă modelul inovativ de politici culturale elaborat în cadrul prezentei lucrări cu privire la modernizarea relațiilor *cultură-socieate*, astfel cultura devenind un domeniu care contribuie la creșterea coeziunii și bunăstării sociale, la dezvoltarea economică și crearea locurilor de muncă, promovarea internațională. Analiza politicilor culturale naționale ale țărilor membre permite de a deosebi țările reprezentante a patru modele de politici culturale, lansate în lucrare. Experiențele elaborării politicilor culturale naționale ale țărilor membre ale UE, practicile de succes, precum și politicile la nivel de UE, destinate colaborării cu părțile terțe, sunt necesare pentru a fi utilizate în elaborarea politicilor culturale naționale ale Republicii Moldova.

Capitolul 3, **Caracteristicile politicilor culturale naționale din Republica Moldova din perspectiva acordului de asociere cu UE**, este consacrat analizei politicilor culturale naționale din Republica Moldova prin abordarea istorică și practică. Sub aspect istoric, sunt distinse patru

etape de dezvoltare a politicilor culturale naționale. Sub aspect practic, este analizat cadrul legislativ-normativ și instituțional de funcționare a culturii în Republica Moldova și rezultatele implementării politicilor culturale naționale. Cercetarea sociologică a scos în evidență problemele existente, fiind elaborate și argumentate noile direcții de dezvoltare a politicilor culturale în contextul Acordului de Asociere a Republicii Moldova cu UE și al Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030”.

Subcapitolul 3.1., **Specificul cadrului legislativ și instituțional de dezvoltare a politicilor culturale naționale**, include analiza documentelor de politici culturale din Republica Moldova. Prin abordarea istorică și evolutivă în cercetarea politicilor culturale naționale, bazată pe analiza sistemului de relații ale subiecților principali ai politicilor culturale, *statul, cultura și societatea*, sunt distinse patru etape importante de dezvoltare: 1940 – 1953 – politici culturale proletare, 1954 – 1990 – politici culturale comunist-educative, 1991 – 2013 – politici culturale de supraviețuire, 2014 – până în prezent – crearea unui mediu durabil de dezvoltare a culturii. Politicile culturale ale etapei întâi au fost destinate eliminării sistemului cultural format în perioada interbelică și impunerea noii ideologii comuniste în viața culturală. Pe parcursul etapei a doua a fost construită infrastructura culturală, ce este utilizată și în prezent. În etapa a treia, politicile culturale au fost direcționate spre crearea sistemului normativ de activitate a instituțiilor de cultură în condițiile economiei de piață. Etapa a patra, odată cu adoptarea Strategiei naționale de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”, are scopul de a asigura un mediu cultural viabil, prin crearea cadrului adecvat de politici culturale, formarea unui sistem funcțional de conservare și punere în valoare a patrimoniului cultural, promovarea creativității, dezvoltarea industriilor culturale, eficientizarea managementului cultural, pentru creșterea calității vieții populației.

Cercetarea structural-funcțională și sistemică a politicilor culturale naționale din Republica Moldova se referă la perioada a patra, din 2014 până în prezent, și conține analiza cadrului instituțional și normativ cultural creat în Republica Moldova. În 2013 a fost aprobată Strategia de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”, care are drept scop „asigurarea unui mediu cultural viabil, prin crearea unui cadru adecvat de politici publice, formarea unui sistem funcțional de conservare și punere în valoare a patrimoniului cultural, promovarea creativității, dezvoltarea industriilor culturale, eficientizarea managementului cultural, pentru creșterea calității vieții cetățenilor, a spiritului de toleranță și a coeziunii sociale” [39, p. 33]. Astfel, misiunea este „de a asigura sectorul cultural cu un cadru de politici coerent, eficient și pragmatic, pornind de la priorități” [39, p. 33], iar viziunea prevede crearea până în anul 2020 a unui „sector cultural consolidat, independent și creativ, cu un patrimoniu cultural protejat și integrat în politicile publice naționale, inclusiv în activitățile de dezvoltare durabilă: educaționale, sociale, economice, turistice și de mediu” [39, p. 33].

Se poate constata că în Republica Moldova a fost creat un cadru normativ de activitate a organizațiilor culturale, care corespunde *modelului paternalist* de politică culturală, în care statul și-a asumat principala responsabilitate față de susținerea activităților culturale în conformitate cu prioritățile sale de dezvoltare, motivând societatea ca un consumator al produselor și serviciilor culturale. Implementarea acestui model de politică culturală necesită și un efort financiar și material din partea statului, resurse de care nu dispune în deplină măsură Republica Moldova în prezent. Din această cauză majoritatea prevederilor legale în domeniul culturii nu se realizează. În perioada cercetată cota alocațiilor pentru cultură în PIB a fost în scădere permanentă de la 0,9% în 2012 până la 0,5% în 2019. Cota medie a alocațiilor pentru cultură în țările UE constituie 1,0%.

În subcapitolul 3.2., **Eficacitatea implementării politicilor culturale naționale la etapa actuală: realizări și probleme**, sunt analizate rezultatele implementării activităților strategice stabilite în cadrul Strategiei „Cultura 2020”. Ca bază de studiu au servit datele statistice privind activitatea instituțiilor de cultură și rapoartele de activitate a Ministerului Culturii. Pentru realizarea obiectivului de salvagardare a patrimoniului cultural au fost implementate 46,5% din acțiuni prevăzute în Planul strategic, pentru obiectivul de asigurare a circulației reale și virtuale a produsului cultural – 53,4%, obiectivul de creștere a ponderii economice a sectorului cultural și a industriilor creative – 63,7% și obiectivul de creștere a contribuției sectorului cultural în coeziunea socială – 65,3%.

Salvagardarea patrimoniului cultural. Acest obiectiv strategic este în conformitate cu cerințele naționale de dezvoltare și se regăsește printre prioritățile strategice prevăzute atât la nivel de UE, cât și în cadrul politicilor culturale naționale ale majorității țărilor membre. Pe parcursul anilor 1991-2013 a fost creată baza legislativ-normativă și instituțională pentru asigurarea protejării, dezvoltării și promovării patrimoniului cultural al Republicii Moldova. Însă realizarea acestor politici comportă deficiențe din cauza resurselor financiare, materiale și umane reduse. Rezultatele cercetării sociologice au constatat că 47,9% din populația țării nu au vizitat deloc locuri care reprezintă patrimoniul cultural național. Dintre cei care nu au vizitat locuri culturale 45,0% sunt din mediul urban, iar 55,0% din mediul rural. Starea socio-economică influențează interesul pentru vizitarea locurilor culturale. Astfel, 56,0% din cei ce nu au vizitat deloc locuri culturale au venituri joase, 24,0% au venituri medii și doar 10,0% au venituri înalte. Potrivit vârstei, persoanele care nu au vizitat deloc locuri culturale pe parcursul unui an se repartizează astfel: 24,0% cu vârsta cuprinsă între 18 și 29 de ani, 25,0% – 30-44 de ani, 28,0% – 45-59 de ani și 23,0% – peste 60 de ani. Nivelul de educație, de asemenea, are un rol important în manifestarea interesului pentru vizitarea locurilor culturale. Dintre cei care nu au vizitat deloc locuri culturale pe parcursul unui an, 28,0% - au un nivel înalt al educației, 57,0% – un nivel mediu și 15,0% au un nivel redus al educației.

Circulația produsului cultural. Implementarea acestui obiectiv strategic prevede modernizarea activității instituțiilor de cultură în conformitate cu cerințele și normelor actuale de activitate. Referindu-se la implementarea activităților strategice conform obiectivului dat, 60,0% dintre experții chestionați consideră că s-a îmbunătățit cadrul legislativ-normativ care reglementează activitatea organizațiilor culturale, 55,0% disting creșterea interesului societății/comunităților față de activitatea organizațiilor de cultură, 45,0% apreciază schimbarea lucrurilor spre bine în dotarea instituțiilor de cultură cu aparatajul necesar, iar 43,4% - în dezvoltarea parteneriatelor public-privat în cultură. În opinia a 63,3% dintre respondenți, în ultimii ani s-a înrăutățit starea tehnică a edificiilor în care activează instituțiile de cultură, iar 60,0% consideră că s-a înrăutățit susținerea financiară a instituțiilor.

Creșterea ponderii economice a culturii în PIB. Un rol important în creșterea cotei culturii în PIB îl are industriile culturale și creative. La 30.11.2016, Parlamentul European a adoptat Rezoluția referitoare la o politică coerentă a UE pentru industriile culturale și creative [40], în care definește noțiunile: „Industriile culturale și creative sunt acele industrii care se bazează pe valori culturale, diversitate culturală, creativitate individuală și/sau colectivă, competențe și talente cu potențialul de a genera inovare, bunăstare și locuri de muncă prin crearea de valoare socială și economică în special din proprietatea intelectuală”. În Republica Moldova lipsește sistemul de indicatori statistici, prevăzuți de recomandările UNESCO în domeniul industriilor culturale și creative. Din această cauză lipsesc datele despre aportul industriilor culturale și creative în economia țării. Estimând situația în sector, experții chestionați au apreciat schimbările spre bine în crearea mecanismelor de susținere a meșteșugarilor – 3/5 și crearea cadrului legislativ-normativ - 1/2. Mai puțin au fost apreciate activitățile pentru dezvoltarea industriei filmului și promovarea exportului serviciilor și bunurilor culturale precum și promovarea Moldovei ca locație de filmare – 2/5. În același timp, acest obiectiv strategic are și restanțe în realizarea activităților. Nu au fost evaluate capacitățile de management și marketing cultural al administratorilor instituțiilor culturale, nu a fost implementat managementul bazat pe performanță, nu a fost creat Centrul de formare continuă în domeniul culturii și patrimoniului, nu a fost realizată reforma managementului instituțiilor de cultură ș.a.

Contribuția sectorului cultural la coeziunea socială. Documentele strategice de dezvoltare ale UE abordează cultura ca domeniu ce contribuie la coeziunea și pacea socială. „Coeziunea socială și dialogul intercultural sunt factori importanți ai dezvoltării, deoarece generează încredere și incluziune socială a minorităților, contribuie la construirea unor societăți stabile și durabile” [41, p. 5]. Rezultatele chestionării experților au reliefat următoarele tendințe în evoluția interesului populației față de activitățile culturale: 1/2 de experți consideră că în ultimii cinci ani interesul populației față de activitatea instituțiilor de cultură a scăzut, iar 1/3 – că acesta a rămas neschimbat.

Lipsa interesului populației față de activitățile culturale este explicată nu doar prin calitatea serviciilor și produsului cultural oferit, dar și prin gradul de orientare a activităților realizate spre interesul consumatorilor. Dintre cei chestionați 4/5 consideră că populația nu este implicată în implementarea politicilor culturale la nivel central și 2/3 – la nivel local. Asupra necesității implicării populației în elaborarea politicilor culturale la nivel central s-au pronunțat 4/5 dintre experți. 3/4 dintre respondenți consideră că politicile culturale la nivel central și la nivel local nu reflectă nevoile culturale ale populației.

În subcapitolul 3.3., **Modernizarea politicilor culturale naționale conform provocărilor actuale**, este estimată evoluția vieții culturale în conformitate cu metodologia CCDC din România. În baza indicatorilor statistici ai activității culturale prezentați de BNS este calculat indicele vieții culturale (IVC) în perioada 2010-2019. Metodologia presupune calcularea IVC prin sintetizarea subindicilor de dezvoltare a trei componente – infrastructura, producția și consumul cultural. Datele sunt determinate pornind de la următoarele principii: indicii sunt calculați în procente referitor la anul 2010, care constituie cifra de referință – 100%; datele fiecărui an țin cont de numărul populației din țară în anul dat; rezultatele finale reprezintă mediile indicilor implicați în calcul. Analiza datelor permite de a face următoarele concluzii: indicele vieții culturale (IVC) în Republica Moldova se află în scădere permanentă din anul 2013, când a fost înregistrat cel mai înalt nivel – 103,5%, până în 2019, când a fost înregistrat cel mai jos nivel – 84,7%; scăderea IVC, în cea mai mare parte, este determinată de scăderea subindicelui de producție culturală, de la 102,86% în 2013 până la 68,2% în 2019; creșterea subindicelui infrastructurii de la 100% în 2010 până la 105,0% în 2019 este determinată, în mare parte, de reducerea permanentă a populației din țară; scăderea subindicelui de consum de la 103,5% în 2013 la 81,0% în 2019, în mare parte, se datorează reducerii ratei de cărți și reviste eliberate în biblioteci (scădere până la 59,87% în 2018).

Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030” „adoptă conceptul utilizat de țările Uniunii Europene pentru măsurarea calității vieții oamenilor în zece dimensiuni, sporirea calității vieții fiind scopul strategic al documentului” [42, p. 5]. Noile politici culturale naționale este necesar să țină cont de contextul politic-economic determinat de angajamentele Republicii Moldova în cadrul Acordului de Asociere semnat cu UE, de Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030” și sistemul economic național persistent fragil și extrem de vulnerabil la șocuri. Contextul socio-cultural de dezvoltare a politicilor culturale naționale este determinat de nivelul redus al interesului populației față de participarea și practicarea activităților culturale. Sectorul asociativ, în mare parte, se menține pe programele internaționale și este în curs de formare pentru a deveni o structură durabilă. Fondul destinat susținerii proiectelor culturale ale organizațiilor necomerciale necesită a fi mărit, iar Regulamentul cu privire la modul de finanțare din bugetul de

stat a proiectelor – îmbunătățit. Creșterea interesului populației față de activitățile din mediul virtual este o provocare pentru instituțiile culturale, care urmează să fie rezolvată.

Politicile culturale naționale implementate au un grad scăzut de eficacitate și eficiență. Cauzele principale ale acestor probleme sunt sistemul de finanțare instabil, bazat pe instituții, și nu pe activități, administrarea defectuoasă a domeniului și instituțiilor de cultură, interesul consumist al populației față de activitatea instituțiilor de cultură, precum și implicarea slabă a acestora în viața social-economică a societății și comunităților, absența unei platforme de conlucrare permanentă cu societatea civilă. În scopul modernizării politicilor culturale naționale direcțiile principale de activitate trebuie să fie orientate spre îmbunătățirea sistemului de finanțare a instituțiilor de cultură, creșterea eficienței activității instituțiilor și întreprinderilor de cultură, crearea unui sistem de perfecționare profesională continuă a managerilor, promovarea unui sistem de valori pentru asigurarea coeziunii sociale, dezvoltarea potențialului cultural regional și local, formarea unui mecanism de conlucrare permanentă cu societatea civilă, elaborarea și crearea condițiilor pentru dezvoltarea sectorului comercial.

În **Concluzii la capitolul 3** se constată că Republica Moldova dezvoltă un *model paternalist* de politică culturală în care statul și-a asumat principala responsabilitate față de dezvoltarea culturii, iar societatea se manifestă ca un consumator al produselor și serviciilor culturale. Cercetarea a stabilit direcțiile prioritare pentru eficientizarea politicilor culturale naționale: îmbunătățirea sistemului de finanțare a instituțiilor de cultură, creșterea eficienței activității instituțiilor și întreprinderilor de cultură, crearea unui sistem de perfecționare profesională continuă în managementul cultural, promovarea unui sistem de valori naționale pentru asigurarea coeziunii sociale, dezvoltarea potențialului cultural regional și local, implicarea activă a societății în elaborarea și implementarea politicilor culturale. Realizarea direcțiilor strategice presupune elaborarea unor programe adecvate și implementarea lor prin atragerea diferitor resurse. Limitarea resurselor financiare, materiale și umane impune aplicarea unor strategii bazate pe un consum minim de resurse, mai cu seamă financiare, dar care ar da rezultate. În acest context politicile culturale trebuie să fie direcționate spre implementarea unui sistem de finanțare a culturii din mai multe surse, crearea unui mecanism dinamic de gestionare a activității instituțiilor culturale de stat și susținerea organizațiilor nonguvernamentale, formarea unui parteneriat durabil cu sectorul civil, alte instituții și organizații interesate, crearea unui sistem de formare profesională continuă pentru angajații din domeniu, inclusiv în domeniul managementului.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Concluzii generale. În cadrul cercetării a fost soluționată problema fundamentării tipologiei politicilor culturale în baza relațiilor subiecților principali: stat – societate – cultură în vederea eficientizării politicilor culturale naționale. Noua tipologie de politici culturale distinge cinci modele de politică culturală: *emfatică, paternalistă, participativă, intervenționistă și antreprenorială*. Cercetarea a confirmat ipoteza conform căreia politicile culturale naționale sunt determinate și bazate pe natura interacțiunii dintre principalii subiecți ai dezvoltării culturale *stat-cultură-societate*. Cu cât mai participative sunt relațiile dintre cultură și societate, fiind bazate pe cadrul valoric național, cu atât crește stabilitatea și durabilitatea dezvoltării.

1. Analiza cercetărilor teoretice cu privire la dezvoltarea politicilor culturale pe plan internațional, regional și național permite să constatăm, că interesul față de studierea domeniului este într-o creștere permanentă, fiind revendicate atât de organele naționale decizionale, cât și de programele internaționale. În același timp, în Republica Moldova lipsesc lucrări consacrate elaborării teoretice a mecanismelor de dezvoltare a politicilor culturale, relaționate cu analiza unor rezultate practice de implementare a politicilor culturale. Lipsește și un studiu cuprinzător, care ar estima politicile culturale dintr-o perspectivă generală, bazată pe relațiile fundamentale dintre cei trei subiecți principali ai politicilor culturale: stat-cultură-societate. În cercetările analizate nu se regăsește o definiție a conceptului de politici culturale naționale.

2. În contextul demersului științific realizat, au fost fundamentate și argumentate definițiile noțiunilor de bază operate în conținutul tezei precum *cultura, politica culturală, politici culturale, politici culturale naționale*. Pentru prima dată a fost definitivată noțiunea de *politici culturale naționale*, un model de politici implementat de un stat în domeniul culturii și bazat pe anumite relații sociale pe care societatea în evoluția sa le-a adoptat ca cele mai potrivite la momentul dat (valori naționale), ținând cont de resursele financiare, materiale și umane de care dispune.

3. Studiul problemei de fundamentare a tipologiei politicilor culturale în baza relațiilor *stat-cultură-societate* a scos în evidență unele neajunsuri ale modelelor existente, care se concentrează pe studierea relațiilor *stat-cultură* în condițiile diferitor relații *stat-societate*. Noua tipologie elaborată în cadrul cercetării răspunde provocărilor contemporane și include și analiza relațiilor *cultură-societate*. În cadrul acestei tipologie sunt distinse cinci modele de politică culturală: *emfatică, paternalistă, participativă, intervenționistă și antreprenorială*. Fiecare dintre aceste modele își are anumite puncte forte și neajunsuri. La determinarea modelului de politică pe care îl dezvoltă, fiecare țară pornește de la anumite criterii, care, în primul rând, țin de tradițiile și valorile împărtășite de societate, dar și de situația politică și social-economică din țară. Politica culturală a Republicii Moldova se înscrie în *modelul paternalist*.

4. Metodologia cercetării teoretice bazată pe aplicarea metodei neoevoluționiste secundată de metodele comparativă, sistemică și sinergică, completată cu cercetarea empirică bazată pe metodele de analiză a documentelor, datelor statistice, chestionarea sociologică a populației și a experților, precum și interviurile aprofundate a permis realizarea obiectivelor cercetării. Corectitudinea rezultatelor este determinată de utilizarea integrată a metodelor teoretice și empirice pentru înțelegerea proceselor care determină realizarea obiectivelor prioritare ale politicilor culturale, compararea datelor calitative despre evoluția politicilor culturale cu datele statistice obiective, confruntarea rezultatelor cercetărilor empirice obținute, coerența logică între concluziile teoretice obținute și conceptele generale aprobate.

5. Problemele dezvoltării culturale s-au aflat în atenția instituțiilor europene chiar de la constituirea sa. Susținerea activităților culturale este realizată în bază de proiecte, conform programelor strategice aprobate. La nivel european integrarea instituțională a țărilor membre în domeniul culturii are scopul de a reglementa piața culturală pentru realizarea obiectivului strategic al Comisiei UE – crearea identității culturale europene și consolidarea capacității sale competitive în contextul globalizării. Cheltuielile pentru serviciile culturale s-au aflat într-o creștere permanentă atât la nivel european, cât și la nivel național al țărilor membre. Finanțarea bugetară rămâne principala formă de sprijin pentru domeniul culturii la nivel național. Costurile acestea sunt foarte diferite între țările membre. În același timp, în raport cu instituțiile naționale responsabile de cultură, instituțiile europene au doar funcții de recomandare. Politica culturală a UE respinge crearea unor instituții supranaționale, care ar urma să elaboreze și să implementeze o politică culturală comunitară unică.

6. În raport cu legislațiile naționale în domeniul culturii, cadrul normativ al UE este strict reglementat. Cultura este domeniul care se află în responsabilitatea statelor membre și, spre deosebire de alte domenii, nu prevede o politică unică. Fiecare țară își dezvoltă politicile sale culturale proprii. Contribuția UE în domeniul culturii este dezvoltarea cooperării internaționale și sprijinirea, după necesitate, a unor activități ale statelor membre, care au interes comunitar. UE consideră că schimburile culturale și dialogul intercultural pot contribui la consolidarea oamenilor și societăților și, respectiv, pot asigura creșterea bunăstării populației la nivel comunitar. Pentru aceasta este necesar ca cultura să se regăsească în strategiile de dezvoltare națională a țărilor membre, astfel încât activitățile la nivel de comunitate să le completeze pe cele de nivel național, să promoveze patrimoniul și serviciile culturale europene în afara UE, să susțină mobilitatea profesioniștilor culturali pe plan internațional.

7. Printre politicile culturale ale statelor membre ale UE pot fi distinse toate cele patru modele de politică culturală specifice regimurilor democratice, elaborate în cercetare, cu caracteristici mai mult sau mai puțin pronunțate: *paternalistă*, *participativă*, *intervenționistă* și

antreprenorială. Cel mai popular model este cel *paternalist*, mai rar întâlnit – *antreprenorial*. Statele UE dezvoltă propriile modele de politică culturală națională, care țin cont de tradițiile existente în societate, de resursele de care dispun, de valorile promovate, de experiența și bunele practici ale altor țări. Schimbarea contextului internațional cu privire la rolul culturii în societate modifică concepțiile naționale ale politicilor culturale implementate. În evoluția politicilor culturale ale mai multor țări se atestă obiective care sunt în contradicție cu modelul de politică implementat anterior. Astfel, țările cu un model de politică culturală cu un rol esențial al statului stabilesc ca obiective strategice reducerea acestei influențe în cultură, iar cele cu o miză mai mare pe funcția regulatorie a pieței cresc rolul statului în susținerea culturii.

8. În Republica Moldova a fost creat un cadru normativ de activitate a organizațiilor culturale, care corespunde *modelului paternalist* de politică culturală, în care statul și-a asumat principala responsabilitate față de susținerea activităților culturale în conformitate cu prioritățile sale de dezvoltare, motivând societatea ca un consumator al produselor și serviciilor culturale. Implementarea acestui model de politică culturală necesită și un efort financiar și material din partea statului, resurse de care nu dispune în deplină măsură Republica Moldova în prezent. Republica Moldova urmează să-și stabilească modelul de politică culturală națională pe care urmează să-l dezvolte. În evoluția politicilor culturale ale mai multor țări din UE se pot distinge tendințe de direcționare a politicilor culturale paternaliste și participative spre descentralizare și liberalizare, iar a celor intervenționiste și antreprenoriale – spre o implicare mai largă a autorităților în susținerea activităților culturale. Pentru Republica Moldova, această experiență ar însemna necesitatea dezvoltării politicilor culturale naționale cu mai multe caracteristici participative, descentralizare pe verticală și asociere pe orizontală.

9. Analiza implementării politicilor culturale naționale a constatat o eficiență și eficacitate redusă. Cu toate că alocațiile pentru domeniul cultural au fost într-o ascensiune permanentă, aceasta nu a contribuit la creșterea și îmbunătățirea producției și serviciilor culturale. Pe parcursul anilor 1991-2013 a fost creată baza legislativ-normativă și instituțională pentru asigurarea protejării, dezvoltării și promovării patrimoniului cultural al Republicii Moldova. Însă realizarea acestor politici se confruntă cu deficiențe de resurse financiare, materiale și umane. Politicile nu au contribuit la creșterea ponderii culturii în PIB al țării. Acțiunile culturale pentru creșterea coeziunii sociale prevăzute în strategie, în conformitate cu metodologiile europene, nu au contribuit la asigurarea accesului egal la serviciile culturale a diferitor categorii de populație, înregistrând un grad redus de participare și practicare de către populație a activităților culturale.

10. În cadrul cercetării s-a constatat că indicele vieții culturale s-a redus în perioada 2014-2019 cu circa 20%. Utilizând, în mare parte, aceeași infrastructură ca și în 2010, având o susținere financiară în creștere, sistemul cultural existent nu asigură o creștere stabilă a producției și

consumului cultural. Contextul socio-cultural de dezvoltare a politicilor culturale naționale este determinat de nivelul redus al interesului populației față de participarea la activitățile culturale, dar și față de practicarea acestor activități. Sectorul asociativ, în mare parte, se menține pe programele internaționale și este în curs de formare pentru a deveni o structură durabilă. Cadrul valoric al populației s-a modificat în ultimul timp și astfel de valori precum ar fi studiile nu mai sunt cele mai importante pentru ascensiunea pe scara socială. Cauzele ineficienței politicilor culturale naționale sunt sistemul de finanțare instabil, bazat pe instituții, și nu pe activități, administrarea defectuoasă a domeniului și instituțiilor de cultură, interesul consumist al populației față de activitatea instituțiilor de cultură, precum și implicarea slabă a acestora în viața social-economică a societății și comunităților, absența unei platforme de conlucrare permanentă cu societatea civilă.

Cercetarea efectuată deschide perspective noi și reale pentru investigarea aprofundată a problemei creșterii eficienței politicilor culturale naționale. În special, monitorizarea experienței țărilor UE reprezintă un valoros material pentru elaborarea și implementarea politicilor culturale de succes. Prin realizarea prezentei teze de doctor au fost create premise pentru dezvoltarea cercetărilor în domeniul politicilor culturale și implementarea lor principiilor elaborate în noile strategii naționale.

Recomandări

Parlamentul Republicii Moldova

- Elaborarea concepției de dezvoltare a culturii Republicii Moldova pe termen îndelungat, "Politica Culturală a Republicii Moldova", prin care este stabilit rolul culturii în societate, viziunea de dezvoltare și principiile modelului de politici culturale participative bazat pe valori;
- Modificarea Legii culturii nr. 413 din 27.05.2019 – asigurarea stabilității finanțării, excluderea influenței politice în activitatea instituțiilor de cultură, eficientizarea managementului instituțiilor culturale;
- Elaborarea și aprobarea Legii cu privire la Fondul Național al Culturii bazat pe principiile finanțării „la lungimea brațului” și administrat cu participarea nemijlocită a profesioniștilor din domeniu și a societății;
- Elaborarea și modificarea legislației în privința asigurării facilităților fiscale pentru investițiile în cultură, desfășurarea activității întreprinderilor din industriile culturale și creative.

Guvernul Republicii Moldova

- Includerea dimensiunii culturale în documentele de politici naționale prin rolul său de dezvoltare a forței de muncă și asigurare a coeziunii sociale, inclusiv în Strategiile Sectoriale de Dezvoltare;
- Creșterea etapizată a subvenționării culturii și asigurarea unei finanțări stabile la nivelul de cel puțin 1% din PIB;

- Reformarea mecanismului de finanțare a instituțiilor de cultură și ajustarea lui la cerințele moderne ale economiei de piață, trecând de la principiul instituțional la principiul activității;
- Elaborarea și aprobarea Strategiei dezvoltării culturii 2023-2030. Determinarea obiectivelor strategice în conformitate cu concepția de dezvoltare a culturii pe timp îndelungat și determinarea activităților prioritare pentru reformarea sistemului de finanțare, formarea și promovarea unui sistem de valori naționale pentru asigurarea coeziunii sociale, creșterea eficienței activității instituțiilor și organizațiilor culturale, crearea unui sistem de perfecționare profesională continuă în managementul cultural, conlucrarea permanentă cu societatea civilă în elaborarea și implementarea deciziilor de dezvoltare, crearea condițiilor pentru dezvoltarea sectorului comercial, implicarea societății în elaborarea și implementarea politicilor culturale;
- Modificarea cadrului legal-normativ pentru creșterea eficienței activității instituțiilor și organizațiilor culturale din Republica Moldova: instituțiile teatral-concertistice, muzee, biblioteci, case de cultură;
- Elaborarea Programului de formare profesională continuă a administratorilor instituțiilor de cultură (formare obligatorie în management și marketing cultural, cotă de buget în instituții pentru instruire, condiție de ocupare a funcțiilor de conducere ș.a.);
- Elaborarea Programului cu privire la reformarea mecanismelor de finanțare și susținere a instituțiilor și organizațiilor culturale, prin dezvoltarea unui sistem în baza principiului „la distanța brațului”;
- Elaborarea Strategiei cu privire la dezvoltarea industriilor culturale și creative în Republica Moldova;
- Elaborarea în comun cu Biroul Național de Statistică a „foii de parcurs” cu privire la dezvoltarea sistemului de statistică culturală (evidența industriilor culturale, etapei de creație, noi indicatori statistici culturali ș.a.);
- Asigurarea transparenței și participării societății civile și părților interesate pe parcursul întregului ciclu de desfășurare a politicilor culturale: elaborare, implementare, monitorizare, raportare;
- Asigurarea participării mediului academic și experților din domeniile respective la elaborarea cadrului normativ-legislativ de dezvoltare culturală;
- Dezvoltarea unui mecanism de conlucrare cu mijloacele de informare în masă pentru asigurarea comunicării eficiente cu privire la procesele de implementare și monitorizare a politicilor culturale.

Organele raionale de administrare culturală (Direcțiile, Secțiile, Serviciile)

- Realizarea cartografierii și mapării resurselor culturale la nivel local și raional cu scopul evidențierii specificului cultural local;

- Elaborarea și aprobarea de către Consiliile raionale a strategiilor de dezvoltare culturală raională;
- Includerea dimensiunii culturale în strategiile raionale de dezvoltare în scopul protejării și dezvoltării patrimoniului cultural material și imaterial raional;
- Monitorizarea realizării politicilor culturale naționale și locale de către administrațiile publice de nivelul I și II;
- Crearea platformelor de consultare permanentă cu societatea civilă și a părților interesate raionale în elaborarea documentelor de politici culturale locale.

Instituțiile de cultură

- Desfășurarea activităților culturale ținând cont de așteptările și preferințele publicului, specificul cultural și patrimoniul material și imaterial local;
- Reformarea activității Consiliilor de Administrare ale instituțiilor culturale cu includerea membrilor reprezentanți ai părților cointeresate, ai societății civile, businessului;
- Inițierea și menținerea unui parteneriat consultativ permanent cu consumatorii produselor culturale, reprezentanții societății civile și părților interesate.

Asociațiile obștești din domeniul culturii

- Crearea platformei unice a ONG-urilor din domeniul culturii pentru eficientizarea dialogului cu instituțiile decizionale la nivel central, raional, local.

BIBLIOGRAFIE

1. JENKINS, W. *Policy Analysis: A Political and Organizational Perspective*. London: Palgrave Macmillan, 1978, 288 p. ISBN 978-0855202019.
2. ANDERSON, J. E. *Public Policy Making: An introduction*. Boston: Wadsworth, 2011, p. 1-34. ISBN 978-0618974726.
3. HILL, M., VARONE, F. *The Public Policy Process*. New York: Routledge, 2017, 400 p. ISBN: 978-1-138-90950-2.
4. DUNN, W.N. *Public Policy Analysis. An Introduction*. New Jersey: Pearson, 2008, 400 p., ISBN: 978-0205677924.
5. MIROIU, A. *Introducere în analiza politicilor publice*. București: Editura Punct, 2001, 194 p.
6. GÂRBOAN, R. *Metode utilizate în evaluarea programelor: analiza impactului social*. Cluj-Napoca: Accent, 2006, 91 p.
7. ȘANDOR, S. D. *Analiză și cercetare în administrația publică*. Cluj-Napoca: Accent, 2005, 164 p.
8. COLLINS, P. E., CRACIUN C. *Managementul politicilor publice: transformări și perspective*. Iași: Polirom, 2008, 398 p., ISBN: 978-973-46-0549-1.
9. HILLMAN-CHARTRAND, H., McCAUGHEY, C. *The arm's length principle and the arts: an international perspective — past, present and future*. În: Who's to Pay for the Arts: The International

- Search for Models of Support. Washington: American Council for the Arts Books, 1989, 189 p. ISBN 978-0915400744.
10. ДРАГИЧЕВИЧ-ШЕШИЧ, М., СТОЙКОВИЧ, Б. *Культура: менеджмент, анимация, маркетинг*. Новосибирск: Издательский дом «Тигра», 2000, 227 p. ISBN 5-86-27-2-60.
 11. МОЛ А. *Социодинамика культуры*. Москва: Издательство ЛКИ, 2008, 305 p. ISBN: 978-5-382-00433-4.
 12. ХРЕНОВ, А. *Модели культурной политики: смена парадигм*. În: *Культура*, 2013, vol. 199, 4-11 p. ISSN 2308–0051.
 13. GIRARD, A., GENTIL, G. *Cultural development: experiences and policies*. Vendôme: UNESCO, Imprimerie des Presses Universitaires de France, 1983, 189 p. ISBN: 978-9231020209.
 14. БАЛАКШИН, А. Сущность и содержание понятия «культурная политика». Москва, Университет Лобачевского, 2016. [http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990201_West_soc_2004_1\(3\)/43.pdf](http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990201_West_soc_2004_1(3)/43.pdf) (vizitat 17.05. 2019).
 15. ГОРЛОВА, И. И. Культурная политика в условиях переходного периода: федеральный и региональный аспект. Москва, dslib.net, 1997. <http://www.dslib.net/teorja-kultury/kulturnaja-politika-v-uslovijah-perehodbogo-perioda-federalnyj-i-regionalnyj.html> (vizitat 16.09.2019).
 16. ВОСТРЯКОВ, Л. Культурная политика в современной России: региональное измерение. Москва, dslib.net, 2003. <http://www.dslib.net/polit-instituty/gosudarstvennaja-kulturnaja-politika-sovremennoj-rossii-regionalnoe-izmerenie.html> (vizitat 16.09.2019).
 17. МАРКОВ, А.П., БИРЖЕНЮК Г.М. *Основы социокультурного проектирования*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский Гуманитарный Университет Профсоюзов, 1997, 361 p. ISBN 5-7621-0077-4.
 18. ТУЛЬЧИНСКИЙ Г. Л., ШЕКОВА Е. Л. *Менеджмент в сфере культуры*. Санкт-Петербург: Планета музыки, 2007, 528 p. ISBN 978-5-8114-0517-6.
 19. КРАСИЛЬНИКОВА, Ю. Д., КИСЕЛЕВ, Т. Г. *Социально-культурная деятельность*. Москва: Московский Государственный Университет Культуры и Искусства, 1993, 539 p. ISBN 5-7196-0664-5.
 20. ЛУКОВ, В. *Социальное проектирование*. Москва: Флинт, 2006, 122 p. ISBN 5-85085-747-8.
 21. НОВАТОРОВ, В. *Маркетинговые исследования в сфере культуры*. Омск: Омич, 2007, 280 p. ISBN: 7196 -1113 - 4.
 22. ОРЛОВА, Э. *Культурная (социальная) антропология*. Москва: Академический Проект, 2004, 207 p. ISBN 5-8291-0432-6.
 23. CARAMAN, I. *Aspecte ale culturii de consum din Republica Moldova*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, vol. 164, 2014, 84-91 p. ISSN 1857-2294.
 24. MÂNDRU, V. *Societatea contemporană moldovenească: probleme si perspective ale transformării*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, vol. 149, 2009, 23-34 p. ISSN 1857-2294.
 25. CALCHEI, Gh. *Timpul liber și activitatea culturală a săteanului*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, vol. 151, 2009, 38-43 p. ISSN 1857-2294.
 26. ROȘCA, A., MIDRIGAN, P. *Viziuni asupra problemei globalizării culturale*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, vol. 1 (158) , 2012, 78-84 p. ISSN 1857-2294.

27. MALCOCI, L., MOCANU, V. *Inegalități sociale în Republica Moldova. Constituirea clasei de mijloc. Studiu sociologic*. Chișinău: ICJPS, 2017, 439 p. ISBN: 978-9975-9761-9-0.
28. MALCOCI, L., MOCANU, V. *Evoluția clasei mijlocii în Republica Moldova. Studiu sociologic*. Chișinău, ICJPS, 2018, 263 p. ISBN: 978-9975-4203-9-6.
29. SPĂTARU, T. *Responsabilitatea socială a mass media în societatea informațională*. În: *Preocupări contemporane ale științelor socio-umane*. Ediția a VIII-a, Chișinău: "Print-Caro" SRL, 2017, 204-211 p. ISBN: 978-9975-3168-9-7.
30. DYE, T. *Policy Analysis: What Governments Do, Why They Do It, and What Difference It Makes*. Programa de Pós-Graduação em Políticas Públicas. <http://politicaspUBLICAS.weebly.com/uploads/5/3/9/6/5396788/dye.pdf> (vizitat 05.08.2019).
31. BONDREA, A. *Sociologia culturii*. București: Editura Fundației România de Măine, 2006, 329 p. ISBN 973-725-536-4.
32. UNESCO. *Cultural policy a preliminary study*. UNESDOC, 1969, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000001173> (vizitat 05.08.2019).
33. RAȚIU, D. E. *Politica culturală și artele: local, național, global*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2011, 360 p. ISBN: 978-606-170-006-6.
34. UNESCO. *World conference on cultural policies Mexico city, 26 july-6 august, final report*. UNESDOC, 1982, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000052505> (vizitat 27.09.2019).
35. IVAN, V. *Domeniile de referință ale securității naționale*. București: Academia, 2019, https://www.academia.edu/5314614/Domeniile_de_referință_ale_securității_naționale_necesități_valori_și_interese_de_securitate (vizitat 27.09.2019).
36. KLEBERG, C.-J. *A Method to Discuss and Improve Cultural Policies*. Wellington: The Bank of Sweden Tercentenary Foundation, New Zealand, 2002, 93 p. ISBN 91-7844-622-8.
37. Centrul de Cercetare și Consultanță în Domeniul Culturii. *Indicele vieții culturale 1998-2007*. București: CCCDC, 2009, 24 p.
38. Council of Europe. *European Cultural Convention*. Brussels, 1954, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/018> (vizitat 05.05.2020).
39. Comisia Europeană. *O nouă agendă europeană pentru cultură*. Brussels, 2018, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0499_RO.pdf (vizitat 17.09.2019).
40. Guvernul Republicii Moldova. *Strategia națională de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”*. Chișinău, 18.04.2014, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=352588> (vizitat 26.05.2019).
41. Parlamentul European. *Raport referitor la o politică coerentă a UE pentru industriile culturale și creative*. Chișinău, 2016, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0357_RO.html (vizitat 05.08.2020).
42. UNESCO. *UNESCO Culture for Development Indicator Suite*. Paris: UNESCO, 2014, 144 p. ISBN 978-92-3-001227-4.
43. Guvernul Republicii Moldova. *Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”*. Chișinău: 2018, https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_0.pdf (vizitat 30.05.2019).

LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEZĂ

1. REABCINSCHII V. *Politicile culturale: abordare europeană*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*. Nr. 3, Chișinău: Editura ICJPS, 2020, 118-126 p. ISSN 1857-2294.
2. РЯБЧИНСКИЙ В. *Культурное трансграничное сотрудничество*. În: *Традиционная культура в условиях глобализации: синергия традиции и инновации*. Харьков: ТОВ Друкарня Мадрид, 2020, 213-221 p. ISBN 978-617-7845-90-3.
3. REABCINSCHII V. *Evoluția indicelui vieții culturale în Republica Moldova*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*. Nr. 3. Chișinău: Editura ICJPS, 2019, 169-176 p. ISSN 1857-2294.
4. РЯБЧИНСКИЙ В. *Национальные культурные политики в условиях глобализации*. În: *Традиционная культура в условиях глобализации: синергия традиции и инновации*. Харьков: ТОВ Друкарня Мадрид, 2019, 284-290 p. ISBN 978-617-7845-00-2.
5. REABCINSCHII V. *Dimensiunea culturală în procesul mobilității sociale ascendente. Consolidarea suportului social*. În: *Evoluția clasei mijlocii în Republica Moldova: premise socio-economice și politice*. Chișinău, Editura ICJPS, 2019, 226-253 p. ISSN 1857-2294.
6. REABCINSCHII V. *Politicile culturale în Republica Moldova: aspecte istorice, teoretice, practice*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, Nr. 2. Chișinău: Editura ICJPS, 2018, 199-210 p. ISSN 1857-2294.
7. REABCINSCHII V. *Dimensiunea culturală în contextul stratificării sociale*. În: *Inegalități sociale în Republica Moldova. Constituirea clasei de mijloc*. Chișinău: Editura ICJPS, 2017, 245-252 p. ISBN 978-9975-9761-9-0.
8. РЯБЧИНСКИЙ В. *Модель «партисипативной» культурной политики: основа сохранения самобытности*. În: *Материалы научно-практичної конференції „Сохранение аутентичности и развитие креативных индустрий*. Харьков: ТОВ Друкарня Мадрид, 2018, 349-355 p. ISBN 978-617-7683-27-7.
9. REABCINSCHII V. *Conținutul și esența noțiunii "politica culturală"*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3. Chișinău: Editura ICJPS, 2016, 187-196 p. ISSN 1857-2294.
10. MALCOCI L., REABCINSCHII V. *Politicile culturale: aspecte conceptuale și tipologii*. În: *Moldoscopie*, nr. 3. Chișinău: Editura AMSP, USP, 2016, 93-117 p. ISSN 1812-2566.
11. РЯБЧИНСКИЙ В. *Национальная культурная политика в условиях глобализации*. În: *Материалы научно-практичної конференції „Родинні цінності і трансляція соціокультурного досвіду поколінь*. Харьков: Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва, 2016, 231-236 p. ISBN 978-617-669-200-3.
12. РЯБЧИНСКИЙ В. *Роль учреждений культуры в условиях социальных преобразований*. În: *Материалы научно-практичної конференції „Платформа для міжкультурного та межрегіонального суспільного діалогу*. Харьков: Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва, 2015, 188-193 p. ISBN 978-617-669-199-0.

ADNOTARE

Veaceslav Reabcinschii. Politicile culturale naționale în contextul asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Teză de doctor în sociologie. Chișinău, 2021.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 198 titluri, 11 anexe, 150 pagini de text de bază, 16 figuri, 13 tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în 27 de lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: politici culturale naționale, modele de politici culturale, dezvoltarea politicilor culturale, modernizarea politicilor culturale, Uniunea Europeană, Republica Moldova.

Domeniul de studiu: sociologie.

Scopul cercetării: determinarea priorităților politicii culturale naționale ale Republicii Moldova din perspectiva Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană.

Obiectivele cercetării: analiza istoriografică a cercetărilor politicilor culturale; definirea conceptelor de bază utilizate în cercetarea politicilor culturale; determinarea metodologiei de cercetare a politicilor culturale naționale; evaluarea cadrului legislativ și instituțional al politicii culturale a UE; examinarea tipologiei modelelor de politici culturale naționale în statele UE; evaluarea cadrului legislativ și instituțional ale politicilor culturale naționale din Republica Moldova; definirea rezultatelor implementării politicilor culturale naționale; elaborarea recomandărilor practice în vederea eficientizării politicilor culturale naționale în contextul asocierii Republicii Moldova cu UE.

Noutatea și originalitatea științifică: elaborarea concepției de autor al tipologiei de constituire a modelelor de politici culturale în baza diversității relațiilor dintre subiecții principali *stat – cultură – societate*.

Problema științifică soluționată constă în fundamentarea modelelor de politici culturale bazate pe relațiile *stat – cultură – societate*: emfatic, paternalist, participativ, intervenționist și antreprenorial pentru analiza politicilor culturale naționale.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă sunt determinate de creșterea rolului culturii în dezvoltarea social-economică și durabilă a societății și necesitatea definirii politicilor culturale naționale eficace și eficiente. Tipologia inovativă a modelelor de politică culturală elaborată în cadrul cercetării permite teoreticienilor și practicienilor din domeniu să analizeze cultura ca componentă a transformărilor societății, precum și participarea societății în dezvoltarea culturală.

Implementarea rezultatelor științifice au fost realizate în cadrul proiectului „Casa de cultură - model de consolidare a comunităților locale prin parteneriat civic” din localitățile Mereni, Colibași, Băhrinești, Hârjauca, Gaidar, Durlești, Rezina, unde a fost elaborat și aplicat conceptul participativ de activitate a instituțiilor de cultură. Prevederi separate ale cercetării au fost prezentate în cadrul a nouă conferințe și reuniuni internaționale în orașele Harkov, Odessa, Lvov, Kiev (Ucraina), Vilnius (Lituania), Chișinău (Moldova) și 19 publicații în reviste și culegeri de specialitate naționale și internaționale. Totodată, rezultatele cercetării sunt diseminate în cadrul cursului universitar „Politici culturale” în Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice.

АННОТАЦИЯ

Вячеслав Рябчинский. Национальная культурная политика в контексте ассоциации Республики Молдова с Европейским Союзом. Диссертация кандидата наук по социологии. Кишинев, 2021.

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 198 наименований, 11 приложений, 150 страниц основного текста (до библиографии), 16 рисунков, 13 таблиц.

Ключевые слова: национальные культурные политики, модели культурных политик, развитие культурной политики, модернизация культурной политики, Европейский Союз, Республика Молдова.

Область исследования: социология.

Цель исследования: определение приоритетов национальной культурной политики Республики Молдова в условиях Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом.

Задачи исследования: историографический анализ исследований культурной политики; определение основных концепций, применяемых в исследованиях культурной политики; определение методологии исследования национальной культурной политики; оценка законодательной и институциональной базы культурной политики ЕС; изучение типологий моделей национальной культурной политики в странах ЕС; оценка законодательной и институциональной базы национальной культурной политики в Республике Молдова; определение результатов реализации национальной культурной политики; разработка практических рекомендаций для оптимизации национальной культурной политики в контексте ассоциации Республики Молдова с ЕС.

Научная новизна и оригинальность: разработка авторской концепции типологии формирования моделей культурной политики, основанной на разнообразии отношений между основными субъектами *государство - культура - общество*.

Решенная научная проблема представлена в обосновании моделей культурной политики, основанных на отношениях *государство-культура-общество*: эмфатическая, патерналистская, партисипативная, интервенционистская и предпринимательская, для анализа национальной культурной политики.

Теоретическая значимость и практическая ценность определяются возрастающей ролью культуры в социально-экономическом и устойчивом развитии общества и необходимостью определения результативных и эффективных национальных культурных политик. Инновационная типология моделей культурных политик, разработанная в ходе исследования, позволяет теоретикам и практикам анализировать культуру как составляющую социальных преобразований, а также участие общества в культурном развитии.

Внедрение научных результатов проводилось в рамках проекта «Дом культуры - модель консолидации местных сообществ посредством гражданского партнерства» в населенных пунктах Мерень, Колибашь, Бахринешть, Хыржаука, Гайдар, Дурлешты, Резина, где была разработана и внедрена концепция деятельности в области участия культурных учреждений.

Положения исследования были представлены на девяти международных конференциях в городах Харьков, Одесса, Львов, Киев (Украина), Вильнюс (Литва), Кишинев (Молдова) и в 19 публикациях в специализированных национальных и международных журналах и сборниках. Также, результаты исследований использованы в университетском курсе «Культурные политики», Академии Музыки, Театра и Изобразительных Искусств.

ANNOTATION

Veaceslav Reabcinschii. The National Cultural Policies in the context of the Association of the Republic of Moldova to the European Union. PhD Thesis in Sociology. Chisinau, 2021.

Structure of the thesis: introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 198 titles, 11 annexes, 150 pages of basic text (up to Bibliography), 16 figures, 13 tables.

Keywords: cultural national policies, models of cultural policies, development of cultural policy, modernization of cultural policy, European Union, Republic of Moldova.

Field of study: sociology.

The aim of the research: to determine the priorities of the national cultural policy of the Republic of Moldova from the perspective of the Association Agreement with the European Union.

The research objectives: historiographic analysis of cultural policy research; defining the basic concepts used in cultural policy research; determining the research methodology of national cultural policies; evaluating the legislative and institutional framework of EU cultural policy; examining the typology of national cultural policy models in EU countries; evaluation of the legislative and institutional framework of national cultural policies in the Republic of Moldova; defining the results of the implementation of national cultural policies; elaboration of practical recommendations in order to streamline national cultural policies in the context of the association of the Republic of Moldova with the EU.

Scientific novelty and originality: the elaboration of the author's conception of the typology of establishing cultural policy models based on the diversity of the relations between the main subjects *state - culture - society*.

The solved scientific problem consists in substantiating the cultural policy models based on the *state-culture-society relations*: emphatic, paternalistic, participatory, interventionist and entrepreneurial for the analysis of national cultural policies.

The theoretical significance and application value are determined by the increasing the role of culture in the socio-economic and sustainable development of a society and the need to define effective and efficient national cultural policies. The innovative typology of cultural policy models developed in the research allows theorists and practitioners in the field to analyze culture as a component of societal transformations, as well as society's participation in cultural development.

Implementation of scientific results: It is carried out within the project "Cultural House - Consolidation of Local Communities through Civic Partnership" in the localities of Mereni, Colibași, Bahrinești, Harjauca, Gaidar, Durlești, Rezina, where the participatory concept of activity of culture institutions was developed and applied.

Separate research provisions were presented at nine international conferences and meetings in the cities of Kharkiv, Odessa, Lvov, Kiev (Ukraine), Vilnius (Lithuania), Chisinau (Moldova) and the 19 publications in a specialized national and international journals and collections. At the same time, research results can be used in the university course ""Cultural Policies" in Academy of Music, Theater and Fine Arts.

Veaceslav Reabcinschii

**Politicile culturale naționale în contextul asocierii Republicii
Moldova la Uniunea Europeană**

541.02 Structură socială, instituții și procese sociale

Rezumatul tezei de doctor în sociologie

Aprobat spre tipar: 05.10.2021
Hârtie ofset. Tipar ofset.
Coli de tipar.: 2,0

Formatul hârtiei 60x84 1/16
Tiraj 50 ex.
Comanda nr. 25

Tipografia „Grafic Centru”, strada Armenească 42, Chișinău